

แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้น
บ้านหมอลำ

Guidelines for Human Capital Development to
Promote the Business Morlam Folk Art

รุ่งกัญญา โพธิ์ชัยแสน^{1*}

Rungkanya Pochaisan¹

วารสาร
ชอพะยอม
CHOPHAYOM JOURNAL

Received: September 24, 2024

Revised: December 28, 2024

Accepted: December 29, 2024

¹การพัฒนาธุรกิจและทุนมนุษย์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ รังสิต

¹Business and Human Capital Development/Master of Arts

North Bangkok University

¹(E-mail: Rungkanya.poc@northbkk.ac.th)

*Corresponding Author

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 คน และได้ทำการสัมภาษณ์ถามปัญหาหัวข้อที่ต้องการทำการวิจัยผ่านโทรศัพท์มือถือ และจดบันทึกในเนื้อหาสาระสำคัญอย่างละเอียด และมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ 1. หัวหน้าวงหมอลำศิลปินที่ยังทำอาชีพนักร้องหมอลำในปัจจุบันและมีกระแสในโซเชียล 2. ศิลปินที่อยู่ในวงการนักร้องหมอลำและศิลปินที่อยู่ในสังกัด อย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป สำหรับการหาลักษณะร่วมและข้อสรุปร่วม ผลการวิจัยพบว่า

1. จุดแข็งคือ ศิลปินมีความรักและความภูมิใจในศิลปะหมอลำมุ่งมั่นในการฝึกฝนพัฒนาเพิ่มพูนพรสวรรค์ และสามารถประกอบอาชีพหมอลำสร้างรายได้ให้กับศิลปิน และเอกลักษณ์ของหมอลำสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ จุดอ่อนคือ หมอลำขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการภายในวงหมอลำและรายได้ของหมอลำยังขึ้นอยู่กับการว่าจ้างจากเจ้าภาพ โอกาสคือ ใช้สื่อช่องทางโซเชียล Tiktok Youtube Facebook ในการเผยแพร่สู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้นและภาครัฐและเอกชนให้ความสนับสนุนในด้านของการลงทุน อุปสรรคคือ วงการหมอลำมีการแข่งขันที่สูงในวงการบินทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

2. กระบวนการการพัฒนา ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพบุคลากร 2) การบริหารจัดการทรัพยากร 3) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี กระบวนการ (Process) ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพผ่านการศึกษาและฝึกอบรม 2) การประเมินผล 3) การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ 4) การประยุกต์ใช้

และต่อยอด 5) การบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ และผลผลิต (Output) ได้แก่ 1) มิตินิยม 2) มิตินวัตกรรม 3) มิติศรษฐกิจ 4) มิตินสังคม

3. ควรปลูกฝังวัฒนธรรมหมอลำเพื่อให้ศิลปินมีความรักและความภูมิใจในอาชีพหมอลำและควรปรับโครงสร้างวงหมอลำและมีระบบการพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ ต้องปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

คำสำคัญ : หมอลำ, ธุรกิจศิลปะพื้นบ้าน, การพัฒนาทุนมนุษย์

Abstract

The objective of this research were to 1) Study the general conditions of human capital development in promoting the folk art business of Morlam 2) Study the process of human capital development in promoting the folk art business of Morlam 3) Study the guidelines for human capital development in promoting the folk art business of Morlam. This research was conducted using in-depth interview techniques using semi-structured interviews from 15 key informants. The study found that:

1. Artists love and are proud of Morlam art, are determined to practice and develop their talents. To be Morlam artists can generate income for the artists. The unique identity of Morlam can attract tourists and create economic value. The weakness of Morlam is the lack of knowledge in managing the Morlam Circle. Moreover, the income of Morlam still depends on hiring from the host. The opportunity is to use social media channels Tiktok, Youtube, Facebook for spreading to the new generation more, the government

and private sectors support investment. The obstacle is that the Morlam circle has high competition in the entertainment industry both domestically and internationally.

2. Input factors include: 1. Human resource development
2. Resource management 3. Application of technology. Process:
1. Potential development through education and training
2. Evaluation 3. Networking and cooperation 4. Application and extension 5. Professional management. Output: 1. Popularity dimension 2. Personnel dimension 3. Economic dimension 4. Social dimension

3. Morlam Culture should be instilled so that artists have love and pride in the Morlam profession and the Morlam circle structure should be adjusted. In addition, there should be a human capital development system that has skills, knowledge, and abilities that must adapt to the changes of the era.

Keywords: Morlam, Traditional arts and crafts business, Human capital development

บทนำ

หากเชื่อมั่นว่า โขน คือที่สุดแห่งนาฏยศาสตร์ไทย และ โนรา คือที่สุดแห่งทักษิณนาฏยศาสตร์ ในระดับเดียวกัน หมอลำ ก็คือที่สุดแห่งศาสตร์และศิลปะด้านการแสดงของอีสาน “หมอลำ” คือ คำประสมจากสองคำ คำว่า “หมอ” หมายถึง ผู้ทรงความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กับคำว่า “ลำ” หมายถึง การร้องขับลำนำอันมีแบบแผนและมีท่วงทำนองอันไพเราะ ซึ่งพอรวมคำว่า “หมอลำ” เข้าด้วยกันแล้วก็ยังมีความหมายเป็นอีกสองนัยยะนั่นคือ หมอลำ

เป็นคำเรียกขาน ศิลปะการแสดงและการขับร้องเพลงพื้นบ้านอันเป็นอมตะของภาคอีสานนี้ และอีกนัยยะหนึ่งคือ คำเรียกขาน ผู้แสดง ศิลปะการแสดงอันสำคัญชนิดนี้ ไม่จำกัดว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย จะเป็นเด็ก หรือผู้ใหญ่ มีชื่อเสียงหรือยังไม่มีชื่อเสียง ก็เรียกรวม ๆ กันว่า หมอลำ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกลุ่มประชาสัมพันธ์, 2567)

เริ่มแรกเกิดจากผู้เฒ่าผู้แก่เล่านิทานหรือวรรณคดีที่เกี่ยวกับจารีตประเพณี และศีลธรรมโดยเรียกกลุ่กลานมาฟังกัน ซึ่งจะนั่งเล่าก็คงไม่เหมาะสมจึงต้องยืนขึ้นเล่าครั้นผู้เล่าเพียงแต่เล่าไม่ออกทำทางคงไม่สนุก ผู้เล่าจึงจำเป็นต้องยกไม้ยกมือแสดงท่าทางเป็นพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก นักรบ เสนา เป็นต้น และเพิ่มความน่าตื่นเต้นด้วยสำเนียงสั้นยาว ใช้เสียงสูงต่ำประกอบ และหาเครื่องดนตรีประกอบเช่น ซอ ปี่ แคน เพื่อให้เกิดความสนุกครึกครื้นผู้แสดงมีเพียงแต่ผู้ชายอย่างเดียว ไม่มีการแสดงที่เข้มข้มจึงจำเป็นต้องหาผู้หญิงมาแสดงประกอบจึงถือเป็นการลำแบบสมบูรณ์เมื่อผู้หญิงมาเกี่ยวข้องเรื่องต่างๆก็ตามมาเช่น เรื่องเกี่ยวพาราสี (กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์, 2552)

ในขณะที่ปัจจุบันการวิวัฒนาการของหมอลำวิวัฒนาการมาเป็นหมอลำกลอนซึ่งเพื่อการดำเนินชีวิตและผลก็คือได้รับความนิยมในปัจจุบัน และหมอลำเพลินหมอลำหมู่สามารถแยกออกตามลักษณะลีลาและทำนองการลำดังนี้ หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน และหมอลำหมู่มีวิวัฒนาการตามยุคสมัยเพื่อให้เป็นที่นิยมโดยมีวิวัฒนาการตามความนิยมในการฟังเพลงลูกทุ่งทำให้เกิดท่วงทำนองลำแบบใหม่ที่มีจังหวะคึกคักเร้าใจ และสนุกสนาน (กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์, 2552)

เมื่อดนตรีลูกทุ่งมีอิทธิพลมากขึ้นจึงเกิดวิวัฒนาการของหมอลำหมู่อีกครั้งหนึ่งโดยได้ประยุกต์กลายเป็นลำเพลินซึ่งมีจังหวะที่เร้าใจชวนให้สนุกสนานก่อนการลำเรื่องในช่วงหัวค่ำจะมีการนำเอารูปแบบของวงดนตรีลูกทุ่งมาใช้เรียกคนดูกล่าวคือจะมีนักร้องมาร้องเพลงลูกทุ่งหรือบางคณะหมอลำได้นำเพลงสตริงที่กำลังฮิตในขณะนั้นมาขับร้อง มีหางเครื่องหรือแดนซ์เซอร์ เต้นประกอบ นำเอา

เครื่องดนตรีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เช่น กีตาร์ คีย์บอร์ด แซกโซโฟน ทรัมเป็ต และกลองชุด เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัต, 2526)

ศิลปะพื้นบ้านหมอลำเป็นธุรกิจที่มุ่งใช้ศิลปะการแสดงที่สามารถสร้างรายได้สถิติรายได้ในธุรกิจนี้เช่น วงหมอลำระเบียบวาทะศิลป์เริ่มต้นที่ประมาณ 300,000 บาท กรณีมีการแสดงที่พิเศษเพิ่มเข้ามาราคาจะอยู่ที่ประมาณ 450,000 - 600,000 บาท และเป็นธุรกิจชนิดหนึ่งที่มีชื่อเสียงในรูปแบบวัฒนธรรมทางภาคอีสานของประเทศไทย (ไทยรัฐ ออนไลน์, 2566)

การฝึกฝนศิลปะเพื่อให้สามารถถ่ายทอดแก่นของหมอลำ (การลำเรื่อง) รวมไปถึงการมีภาพลักษณ์ที่ดีส่งผลให้ผู้ชมการขยายฐานผู้ชมสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีกำลังซื้อในอนาคต กลยุทธ์การร่วมมือกับศิลปินหรือธุรกิจอื่น ๆ ก็จะช่วยขยายฐานกลุ่มผู้ชมให้กว้างมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการร่วมมือทางธุรกิจประเภทอื่น ๆ อาทิ การใช้ เงินดิจิทัล (Digital money) จับจ่ายใช้สอยภายในธุรกิจหมอลำหรือใช้การแสดงหมอลำในงาน (Event) สำคัญ ๆ หรือการขยายฐานรายได้จากการนำสินค้าของสปอนเซอร์เข้าสู่ความสนใจของผู้ชมในโลกออนไลน์ นอกจากนี้การบริหารจัดการต้นทุนให้ต่ำลงจะเป็นแนวโน้มที่ธุรกิจหมอลำจะต้องปรับตัวในอนาคตจากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยในฐานะของตัวแทนศิลปินหมอลำซึ่งยังมีครอบครัวหรือภูมิสำเนาได้ประกอบธุรกิจชนิดนี้จึงมีความสนใจที่จะพัฒนาศิลปินหมอลำให้มีการพัฒนาความรู้ ทักษะและทัศนคติที่เหมาะสมเพื่อสามารถที่จะประกอบอาชีพหมอลำได้อย่างยั่งยืน (ศิวาพร พงทอง และคณะ, 2565)

จากที่กล่าวมาข้างต้นศิลปะการแสดงที่เรียกว่าหมอลำเป็นการแสดงที่สืบทอดมาตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณ โดยจะเน้นลำเรื่องที่เป็นนิทานสอนใจ หรือเล่าเรื่องตามนิทานพื้นบ้าน เน้นร้องลำ ไม่เน้นร้องเพลงเหมือนปัจจุบัน และในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปวงหมอลำจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับโลกและ

ความต้องการของคนดูมากขึ้น เน้นให้การแสดงมีความกระชับ เพลงที่นำมาร้อง ประกอบกับงานโชว์ จึงต้องเป็นเพลงที่อยู่ในกระแสนิยม ทำให้วงการหมอลำได้รับผลกระทบต่อการพัฒนาวงหมอลำ เช่นหมอลำแทบทุกคณะทุ่มเงินลงทุนพัฒนาวงให้มีความโดดเด่นและยังต้องใช้กำลังคนที่มีคุณภาพและมีเป้าหมายเดียวกัน ต้องมีการพัฒนาระบบภายในวงหมอลำอย่างหลากหลาย จึงเป็นที่มาของปัญหาที่ผู้วิจัยสนใจจะแก้ไขในปัญหาที่เกิดขึ้นและผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในปัจจุบันของการพัฒนาทุนมนุษย์ของธุรกิจหมอลำและหาความต้องการในการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาทุนมนุษย์ในการพัฒนาหมอลำให้คงอยู่และสามารถพัฒนาไปยังระดับสากลได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

วิธีการศึกษา

เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ศึกษา ผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย ศิลปินแนวหน้า เจ้าของวงรุดแห่ หมอลำ นักร้อง ศิลปินในสังกัดค่ายดังและศิลปินที่มีการแสดงการผสมผสานควบคู่กับการแสดงพื้นบ้านที่มีทำนองลำที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นโดยเฉพาะ มีกระแสแฟนเพลงและแฟนหมอลำสนับสนุนจนกลายเป็น

กระแสในสังคมและได้ถูกกล่าวถึงในช่องทางสื่อสังคมออนไลน์มาจำนวน 15 คน ได้แก่ 1) ไม้ พงศธร 2) จา สิงห์ชัย 3) เนค นฤพล 4) เค อรรถพล 5) ก้อง ห้วยไร่ 6) เบล ฆนิษฐา 7) หนุ่มสามพันปีชาลี ฮอลิเดย์ 8) เทียน มธุรส 9) จำแปดแปดโป๊ 10) สกิต ช่างชัย (ยายจั้น) 11) ดวงจันทร์ มาลัย (ปอยฝ้าย) 12) น้ำผึ้ง ฉัตรฤดี 13) ประมิตร พุทธิโคตร (อาว แทกซี่) 14) พงษ์พัฒน์ แก้วหานาท (พ่อใหญ่หน้ายาน) 15) จุฬาวลัย ประจันตะเสน (ภรรยาของ พรศักดิ์ ส่องแสง) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. หัวหน้านางหมอลำศิลปินที่ยังทำอาชีพนักร้องหมอลำในปัจจุบันและมีกระแสในสื่อโซเชียล
2. ศิลปินที่อยู่ในวงการนักร้องหมอลำและศิลปินที่อยู่ในสังกัด อย่างน้อย 2 ปี ขึ้นไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับตนเอง ดังนี้
  - 1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรและศิลปะพื้นบ้านหมอลำเพื่อให้เกิดความรู้ทางทฤษฎี
  - 1.2 ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ พร้อมกับศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และรับคำชี้แนะจากอาจารย์ที่ปรึกษา
2. แบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการศึกษา ซึ่งมีกระบวนการจัดทำ ดังนี้
  - 2.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 2.2 กำหนดกรอบแนวคิดและหัวข้อการสัมภาษณ์
  - 2.3 สร้างแบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งมีการ

กำหนดคำถามในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า โดยทำการกำหนดคำถามในการสัมภาษณ์อย่างกว้าง

2.4 เสนอร่างแบบสัมภาษณ์การวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

2.5 นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องและความตรงเชิงเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence หรือ IOC)

2.6 นำข้อมูลที่ได้จากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ หาค่าความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามแต่ละข้อกับจุดประสงค์หรือเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence หรือ IOC) จากสูตร

จากการตรวจสอบหาค่าความสอดคล้องของคำถามผลที่ได้ค่า IOC มีค่า 1.0

2.7 ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ ในประเด็นคำถามให้มีความกระชับและชัดเจนมากขึ้น

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ $\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ
N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

2.8 นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. เครื่องมือช่วยจัดบันทึก คือ เครื่องบันทึกเสียง สมุด และปากกา สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างโดยใช้แบบบันทึก

การสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแบบกึ่งทางการ

2. การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ และข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ขององค์กร อีกทั้งศึกษาเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้านหมอลำ ความเป็นมาของหมอลำ จากการศึกษาค้นคว้า รวบรวมเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัย รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากสื่อทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ และนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง และวิเคราะห์หาข้อสรุป (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. จัดกลุ่มข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และพิจารณาความเพียงพอของข้อมูลในการตอบวัตถุประสงค์การวิจัย
2. เรียบเรียงข้อมูลจัดลำดับเนื้อหาความสำคัญของเนื้อหาที่ศึกษา
3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้ข้อมูลอ้อมตัว และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ทำการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยประยุกต์ใช้ข้อมูลที่รวบรวมมาผนวกกับทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
4. เชื่อมโยงข้อมูล และพิจารณาข้อมูลเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้อย่างสมบูรณ์
5. สรุปและอภิปรายผลพร้อมข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

จากที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าทุนมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าและสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรหรือธุรกิจต่าง ๆ ที่กำลังก่อตั้งหรือกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในยุคที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันทุนมนุษย์ที่มี ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และพร้อมที่จะปฏิบัติงานย่อมเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการประสบความสำเร็จการพัฒนาทุนมนุษย์ให้ตอบสนองต่อการเติบโตอย่างยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจึงเป็นความท้าทายสำหรับทุกหน่วยธุรกิจ

และวงการหมอลำเมื่อนำหลักการศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลของสภาพทั่วไปในปัจจุบันของการพัฒนาทุนมนุษย์โดยแบ่งเป็น จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค มีรายละเอียดดังนี้

จุดแข็ง คือศิลปินมีความรักและความภูมิใจในศิลปะหมอลำมุ่งมั่นในการฝึกฝนพัฒนาเพิ่มพูนพรสวรรค์ และสามารถประกอบอาชีพหมอลำสร้างรายได้ให้กับศิลปิน และเอกลักษณ์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีตีความเป็นเอกลักษณ์ของหมอลำ ทั้งดนตรี การแต่งกาย และเรื่องราวที่สอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยสู่ระดับสากลของหมอลำสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

จุดอ่อน คือยังขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการภายในวงหมอลำ และรายได้ของหมอลำยังขึ้นอยู่กับภาวะจ้างจากเจ้าภาพวงหมอลำส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบระบบครอบครัวทำให้ขาดความเป็นมืออาชีพในด้านต่าง ๆ เช่น การบริหารจัดการ การตลาด การเงิน และการวางแผนระยะยาว และเกิดความเหลื่อมล้ำช่องว่างระหว่างวัย การแข่งขันกันเองภายในวงหมอลำ

โอกาสคือ ในยุคสมัยที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ศิลปินสามารถใช้สื่อช่องทางโซเชียล Tiktok Youtube Facebook เป็นช่องทางที่สามารถเผยแพร่

ผลงานและทำการแสดงที่ช่วยให้หมอลำเข้าถึงกลุ่มผู้ชมกลุ่มใหม่ทั้งในและต่างประเทศได้อย่างรวดเร็วเช่น ธุรกิจดนตรี บนเทคโนโลยีสมัยใหม่ในยุคดิจิทัลเติบโตอย่างก้าวกระโดดศิลปินหมอลำสามารถสร้างรายได้จากยอดรับชมยอดดาวน์โหลด (Download) การตลาดดิจิทัล (Digital Marketing) เข้าามีบทบาทสำคัญช่วยให้วงหมอลำเข้าใจพฤติกรรมผู้ชมสมัยใหม่ สามารถทำให้ศิลปินนำเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจและโปรโมตการแสดงได้อย่างตรงกลุ่มเป้าหมายเพิ่มโอกาสในการขยายฐานแฟนคลับและสร้างรายได้เพิ่มมากขึ้นและรวมไปถึงภาครัฐและภาคเอกชนให้ความสนับสนุนในด้านของการลงทุน

อุปสรรคคือ วงการหมอลำมีการแข่งขันที่สูงในวงการบันเทิงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศและวงดนตรีหมอลำขนาดเล็กยังขาดแคลนเงินทุนในการพัฒนาอีกทั้งยังขาดแคลนในด้านของการเข้าถึงทรัพยากร สถานที่ อุปกรณ์ และคนหนุ่มคนสาวต้องการเสียงเพลงที่เร้าใจเร้าใจครั้ง ต้องการเสียงดนตรีที่ทำให้เกิดความสุขสนุกสนานผ่อนคลาย ถ้ามีแต่หมอลำกลอนไม่มีดนตรีให้ความเร้าใจส่งผลให้ไม่มีคนให้ความสนใจเท่าที่ควรและสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการแสดงเช่นฤดูฝน บางวงหมอลำไม่มีการรับงานแสดงเพราะอาจจะเกิดความเสียหายต่อเครื่องดนตรีอีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อการเดินทางการใช้ชีวิตไม่มีความสะดวกในระหว่างการประกอบการแสดงจึงสามารถทำให้รายได้ลดลง

2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

กระบวนการการพัฒนาทุนมนุษย์ของธุรกิจหมอลำมีการนำเอาวิธีระบบ (system approach) คือภาพส่วนรวมของโครงสร้างหรือของขบวนการอย่างหนึ่งที่มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในโครงการหรือขบวนการนั้นและได้นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทุนมนุษย์ของธุรกิจหมอลำโดยการค้นหาศิลปินที่มีพรสวรรค์หรือมีแววที่จะสามารถเป็นนักร้องหมอลำได้ดีในอนาคตและในการค้นหาอาจจะมีการจัดการ

ประกวดแสดงความสามารถร้องเพลงร้องได้หลายแนวหลายสไตล์หรือบางที การค้นหาศิลปินที่มีพรสวรรค์อาจทำการสรรหาได้จากร้านบันเทิงสังสรรค์ยาม ค่ำคืนและเมื่อสรรหาตัวศิลปินที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมแล้วขั้นตอนถัดไปต้องมื การฝึกซ้อม ฝึกฝน อย่างเข้มงวด ไม่ว่าจะเป็ในด้านของการ ร้อง เล่น เต้น รำ รวมไปถึการเ็นเตอร์เทนคนดูหน้าเวทีให้สามารถเข้าถึการแสดงของวงให้ได้ มากที่สุด และอีกขั้นตอนที่มืความสำคัญคือการ การโปรโมตตัวเอง เมื่อศิลปินมื งานแสดงหลังจกได้ทำการแสดงไปบ้างแล้วสิ่งที่ควรใส่ใจก็คืการทำให้ตัว ศิลปินเป็ที่รู้จักมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะผ่านช่องทางโซเชียลการที่มีคนรู้จักและเป็ นแฟนเพลงของศิลปินมากยิ่งขึ้น จะช่วยเพิ่มโอกาสในการจ้างงานหรือการได้งาน มากขึ้นและการที่จะประเมินตัวศิลปินในสมัยนี้สะดวกมากขึ้นเพราะในสื่อโซเชียล สามารถแสดงให้เห็นชัดเจนว่าได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นมากเท่าไรและได้รับ ความนิยมในด้านบวกหรือด้านลบ ผลการศึกษาพบว่าวงหมอลำต้องการ ให้พัฒนาทุนมนุษย์เพื่อให้อตอบสนองต่อการขับเคลื่อนธุรกิจหมอลำก้าวหน้าไปสู่อ ความสำเร็จในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input)
2. กระบวนการ(Process)
3. ผลผลิต (output)

กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ มีดังนี้ ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้าง “คน” ให้มืความรู้ ความสามารถ เป็รากฐานสำคัญถึในการสืบทอดศิลปะหมอลำ โดยเน้นการพัฒนาบุคลากรในทุกระดับชั้นเช่น เยาวชน การปลูกฝังเยาวชนให้ ซึมซับ เห็นคุณค่า และเกิดความรักในศิลปะพื้นบ้าน ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับครอบครัวและสถาบันการศึกษา 2) การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด นับเป็ นปัจจัยสำคัญ 2.1 งบประมาณ จัดสรรงบประมาณอย่างเป็ระบบ โดยภาครัฐ

เอกชน และท้องถิ่น สนับสนุนแหล่งทุนเปิดโอกาสให้เกิดกองทุน หรือโครงการ
ระดมทุน 2.2 สถานที่ ปรับปรุงสถานที่แสดง ให้ได้มาตรฐานสร้างพื้นที่สาธารณะ
เพื่อการฝึกซ้อม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2.3 เครื่องมือ สนับสนุนเครื่องดนตรี ทั้ง
แบบดั้งเดิมและที่ผสมผสานเทคโนโลยี พัฒนาอุปกรณ์ประกอบฉาก แสง เสียง
เอฟเฟกต์ ให้ทันสมัย 2.4 องค์ความรู้ จัดทำฐานข้อมูล รวบรวม อนุรักษ์ องค์
ความรู้ ภูมิปัญญาส่งเสริมการศึกษา วิจัย สนับสนุนทุนการศึกษา การผลิตสื่อ
3) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเทคโนโลยี มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ต่อยอด
และเผยแพร่ศิลปหัตถกรรม เช่น 3.1 การเรียนการสอนแพลตฟอร์มการเรียนรู้
เรียนรู้หมอลำ ผ่านช่องทางออนไลน์ 3.2 การเผยแพร่ ช่องทางโซเชียล มีเดีย
เผยแพร่การแสดง 3.3 การแสดง เทคนิคแสง สี เสียง ที่ทันสมัยจอ LED ฉาย
ภาพกราฟิก เป็นต้น กระบวนการ (Process) ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพผ่าน
การศึกษาและฝึกอบรมการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในวงการหมอลำ ต้อง
คำนึงถึง 5 องค์ประกอบหลัก คือ 1. หลักสูตร 2. การประเมินผล 3. การสร้าง
เครือข่ายและความร่วมมือ 4. การประยุกต์ใช้และต่อยอด 5. การบริหารจัดการ
อย่างมืออาชีพ 1) หลักสูตรออกแบบให้ตอบโจทย์แต่ละช่วงวัยเช่น หลักสูตร
สำหรับเยาวชน เน้นความสนุกสนาน ปลูกฝังความรัก หลักสูตรสำหรับนักศึกษา
เน้นการวิเคราะห์ ต่อยอด หลักสูตรสำหรับบุคลากร เน้นการพัฒนาทักษะ
เฉพาะทาง ทันต่อยุคสมัย บูรณาการองค์ความรู้ด้าน ดนตรี นาฏศิลป์ การแสดง
เทคนิคเวที แสง สี เสียง การตลาด รวมถึงการใช้สื่อโซเชียล มีเดียเน้นการ
ปฏิบัติจริง ฝึกฝนการทำงานเป็นทีม การออกแบบโชว์ การแสดงบนเวทีจริง 2)
การประเมินผล ประเมินกระบวนการคิด วิเคราะห์ และสร้างสรรค์ มากกว่าการ
วัดผลเป็นคะแนนและใช้รูปแบบการประเมินที่หลากหลาย เช่น การนำเสนอผล
งาน การสะท้อนผล การแสดงความคิดเห็น 3) การสร้างเครือข่ายและความร่วม
มือบูรณาการความร่วมมือ 3.1 ภาครัฐ สนับสนุนงบประมาณ นโยบาย บุคลากร
3.2 เอกชน สนับสนุนเงินทุน สถานที่ ช่องทางการเผยแพร่ 3.3 ชุมชน มีส่วนร่วม

ในการอนุรักษ์ สืบสาน และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่ 4) การประยุกต์ใช้ และต่อยอด 4.1 สร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัย นำองค์ความรู้ และทักษะที่ได้ มาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานที่ทันสมัย ผสมผสานกับเทคโนโลยี และ สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่ 4.2 สร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม ต่อยอดสู่การผลิต สินค้าที่ระลึก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การแสดงในรูปแบบใหม่ๆ ที่ดึงดูด ความสนใจของคนรุ่นใหม่ และชาวต่างชาติ 5) การบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ การบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนวงการหมอลำให้มีความเป็นมืออาชีพ 5.1 บริหารจัดการด้านการเงิน จัดทำบัญชี รายรับ-รายจ่าย อย่างโปร่งใส วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ 5.2 บริหารจัดการด้าน บุคลากร จัดสรรงานอย่างเหมาะสม สร้างแรงจูงใจ และพัฒนาศักยภาพบุคลากร อย่างต่อเนื่อง 5.3 บริหารจัดการการแสดง วางแผนการตลาด ประชาสัมพันธ์ บริหารจัดการตารางงาน สัญญา และการเงิน ผลผลิต (Output) 1. มิติความ นิยม กระบวนการพัฒนา ส่งผลให้ศิลปะหมอลำได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น วัดผลได้จาก 1.1 ปริมาณงานแสดงที่เพิ่มขึ้นคณะหมอลำมีงานแสดงมากขึ้น 1.2 รายได้ที่เพิ่มขึ้นของศิลปินและบุคลากรในวงการ มีรายได้เพิ่มขึ้นจากงานแสดง 1.3 ฐานแฟนคลับที่ขยายอย่างกว้างขวางเข้าถึงกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่มากขึ้น 1.4 การ ได้รับการยอมรับในระดับสากล วงการหมอลำเป็นที่รู้จักในระดับโลก มีโอกาส แสดงบนเวทีนานาชาติ 2. มิติบุคลากร กระบวนการพัฒนา นำไปสู่การพัฒนา คุณภาพของบุคลากรในวงการ เห็นได้จาก 2.1 บุคลากรมีคุณภาพ มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น 2.2 บุคลากรรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่ หันมาสนใจและเรียนรู้ในการประกอบอาชีพในวงการหมอลำเพิ่มขึ้น 2.3 เกิด การรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งเกิดเครือข่าย สมาคม ชมรม ที่ช่วยกันพัฒนาและขับเคลื่อนวงการหมอลำอย่างเป็นรูปธรรม 3. มิติเศรษฐกิจ การพัฒนาหมอลำ ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อเศรษฐกิจในระดับชุมชน และประเทศ เช่น 3.1 สร้างงาน สร้างรายได้ เกิดอาชีพใหม่ ๆ เช่น นักออกแบบ ผู้ผลิตสื่อ ผู้จัดการ 3.2

กระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก ร้านค้า ธุรกิจบริการ 3.3 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดึงดูดนักท่องเที่ยว 4. มิติสังคม กระบวนการพัฒนายังส่งผลดีต่อสังคมในด้าน 4.1 สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมศิลปะหมอลำ 4.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

การที่วงการหมอลำจะก้าวไปสู่ความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อน ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) ศิลปินต้องมีใจรักและความภูมิใจในวัฒนธรรมศิลปะพื้นบ้านหมอลำ มีความต้องการอยากเผยแพร่และถ่ายทอดเพื่อให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นพร้อมกับการพัฒนาดตนเองอยู่เสมอ 2) ควรมีการปรับโครงสร้างวงหมอลำและการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน มุ่งมั่นฝึกฝน ทักษะการแสดง ทั้งการร้องและการเต้น อย่างจริงจังเพื่อการแสดงที่สมจริง และ 3) การพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีทักษะความรู้ความสามารถ มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาดตนเอง มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะพื้นบ้านหมอลำ และมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานสนับสนุนกันเป็นอย่างดี การพัฒนาทุนมนุษย์ จึงมีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการทำธุรกิจหมอลำอีกด้วย 4) การปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย การใช้สื่อเทคโนโลยีให้เหมาะสมเพื่อเป็นช่องทางในการเผยแพร่เอกลักษณ์ความเป็นหมอลำให้กับผู้คนได้รับรู้

สรุปผล

1. สภาพทั่วไปในปัจจุบันของการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

พบว่าศิลปะพื้นบ้านหมอลำให้สามารถคงอยู่ต่อไปในอนาคตได้ต้องมีการปลูกฝังให้มีใจรักและภูมิใจในศิลปะพื้นบ้านหมอลำภายใต้การพัฒนาทุนมนุษย์

และองค์ความรู้ในด้านที่จำเป็นต่อหมอลำและทราบถึงจุดอ่อนของการพัฒนาภายในวงหมอลำอย่างชัดเจนเพื่อขจัดปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสามารถที่จะปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง โอกาสจากสื่อโซเชียลและกลุ่มผู้รับชมได้แต่ถึงอย่างไรก็ตามอุปสรรคของหมอลำเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นวงการบันเทิงมีการแข่งขันที่สูงขึ้นทั้งในและต่างประเทศการเลือกรับชมสื่อของคนรุ่นใหม่ที่แตกต่างกันไปจากเดิม เป็นต้น

2. กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำพบว่า วงการหมอลำต้องพัฒนาทุนมนุษย์ดังต่อไปนี้ ปัจจัยนำเข้า (Input) ในด้านของบุคลากร ทรัพยากร การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี กระบวนการ (Process) ในด้านของการพัฒนาศักยภาพการศึกษาและฝึกอบรม การประเมินผล การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ การประยุกต์ใช้และต่อยอด และการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ ผลผลิต (Output) ในด้านมิติความนิยม มิติบุคลากร มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม

3. แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำพบว่า 1) ศิลปินควรมีความรักและความภูมิใจในวัฒนธรรมศิลปะพื้นบ้านหมอลำ 2) ควรมีการปรับโครงสร้างวงหมอลำ 3) ควรมีการพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีทักษะความรู้ความสามารถมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง 4) ควรมีการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย การใช้สื่อเทคโนโลยีให้เหมาะสมจึงจะสามารถนำวงการหมอลำก้าวไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยืนยาวเพราะมีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอน

อภิปรายผล

1. สภาพทั่วไปในปัจจุบันของการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

การจะทำให้การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญของการขับเคลื่อน

วงการหมอลำสู่ความสำเร็จวงการหมอลำจะต้องเริ่มจากการพิจารณาสภาพทั่วไปในปัจจุบันของการพัฒนาทุนมนุษย์ในวงหมอลำทั้งปัจจัยภายในได้แก่นโยบาย แผน ขั้นตอนกระบวนการในการพัฒนาทุนมนุษย์และปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาทุนมนุษย์ขององค์กรให้สอดคล้องกับนโยบายเป้าหมายขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (จินต์จุฑา จันทร์ประสิทธิ์, 2559) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคลากรทางการศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ พบว่า สภาพทั่วไปในปัจจุบันของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีการแบ่งเป็น 3 ด้านคือ การฝึกอบรม การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเอง ซึ่งพบว่ามีปัญหาในการพัฒนาด้านการศึกษาต่อ ในระดับสูงสุด

2. กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

เพื่อให้ธุรกิจหมอลำสามารถพัฒนาขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้พบว่าต้องมีกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ปัจจัยนำเข้า (input) 1) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรเยาวชนการปลูกฝังเยาวชนให้ซึมซับเห็นคุณค่า 1.1) ครูผู้สอนต้องพัฒนาศักยภาพอย่างรอบด้านทั้งศาสตร์และศิลป์ 1.2) ผู้ปฏิบัติงานในวงการหมอลำควรส่งเสริมบุคลากร อาทิ นักแสดง นักดนตรี ครูเพลง 2) การบริหารจัดการทรัพยากร 2.1) งบประมาณ 2.2) สถานที่ 2.3) เครื่องมือ 2.4) องค์ความรู้ 3) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี 3.1) การเรียนการสอน 3.2) การเผยแพร่ 3.3) การแสดง 2) กระบวนการ (Process) 1) การพัฒนาศักยภาพผ่านการศึกษาและฝึกอบรม 2) การประเมินผล 3) การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ 4) การประยุกต์ใช้และต่อยอด 5) การบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ 3) ผลผลิต (Output) 1) มิตินิยม 2) มิตินักแสดง 3) มิติศรษฐกิจ และ 4) มิติสังคม 1) มิตินิยม 1.1) ปริมาณงานแสดงที่เพิ่มขึ้น 1.2) รายได้ที่เพิ่มขึ้น 1.3) ฐานแฟนคลับที่ขยายกว้างมากขึ้น 1.4) การได้รับการยอมรับในระดับประเทศและรวมไปถึงระดับสากล 2) มิตินักแสดง 2.1) บุคลากร

มีคุณภาพ 2.2) บุคลากรรุ่นใหม่ 2.3) เกิดการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง 3) มิติเศรษฐกิจ 3.1) สร้างงาน สร้างรายได้ 3.2) กระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก 3.3) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4) มิติสังคม 4.1) สืบสานมรดกทางวัฒนธรรม 4.2) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัย สรวงสุดา สิงขรอาสน์ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการเพื่อการสืบทอดศิลปการแสดงพื้นบ้านในเขตอีสานใต้การบริหารจัดการเพื่อการสืบทอดศิลปการแสดงพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในเขตอีสานใต้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ปัจจัยการบริหารจัดการพื้นฐาน 4 M ได้แก่ 1) คน ประกอบด้วย (1) คุณสมบัติของครูผู้ถ่ายทอด (2) คุณสมบัติของผู้รับการสืบทอด (3) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดและสืบทอด 2) เงิน ประกอบด้วย (1) ค่าใช้จ่ายที่ใช้สำหรับการถ่ายทอดและการสืบทอด (2) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดและสืบทอด 3) วัสดุเครื่องใช้ประกอบด้วย (1) อุปกรณ์และสื่อที่ใช้สำหรับการสืบทอด (2) เนื้อหา/เทคนิค/วิธีการถ่ายทอด 4) การบริหารจัดการ ประกอบด้วย (1) ขั้นตอน วิธีการถ่ายทอด เทคนิคพิเศษ (2) ระยะเวลาในการถ่ายทอด (3) การประเมินผล (4) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดและสืบทอด

3. แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในการส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ

1) ศิลปินควรมีความรักและความภูมิใจในวัฒนธรรมศิลปะพื้นบ้านหมอลำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (นำใจ อุทร์ักษ์, 2553) หมอลำเป็นสิ่งที่อยู่ในสายเลือดของชาวอีสานจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่น 2) การปรับโครงสร้างวงหมอลำ มุ่งมั่นฝึกฝน ทักษะการแสดงทั้งการร้องและการเต้น รูปแบบในการจัดแสดงหรือ กระบวนการนำเสนอมี 3 ขั้นตอนคือ บทนำ เนื้อหา บทสรุปและรายละเอียดปลีกย่อยที่ทำให้การแสดงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นคือจัดการแสดงให้เหมาะสมกับโอกาสมีหลักในการจัดแสดงตั้งนี้ความพร้อมเพรียงในการแสดงและบรรเลงมีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายเน้นการอนุรักษ์ภาษาและเนื้อร้องมีการแสดงตลกแทรกพัฒนาารูปแบบการแสดงตามกระแสความนิยมของสังคม

เจ้าภาพ สถานที่ เวลา สถานที่สร้างสรรค์ผลงานและประกอบอาชีพ 3) ควรมีการพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีทักษะความรู้ความสามารถมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองมีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะพื้นบ้านหมอลำสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัศิญา ทองปลาต (2554) แนวโน้มการลงทุนเพื่อพัฒนามนุษย์จึงมีเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่ใช้งบประมาณไปในเรื่องการศึกษาส่งไปให้ฝึกอบรมการศึกษาเพิ่มเติมในระดับที่สูงขึ้นเพื่อให้เกิดความคิดที่ก้าวไกล เข้าใจตนเองและเข้าใจองค์กร มีความชำนาญเฉพาะทาง เกิดความคิดสร้างสรรค์ผลงานใหม่เพิ่มขึ้นส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การยกระดับให้หมอลำสามารถเป็นกลุ่มธุรกิจสร้างสรรค์เพื่อสังคม เพื่อสืบสานมรดกของชาติที่มีลักษณะเป็นนิติบุคคลอีกหนึ่งประเภทเพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ประกอบการให้หันมาพัฒนาธุรกิจด้านวัฒนธรรมสร้างสรรค์ที่เข้าสู่ระบบเพิ่มมากขึ้น

1.2 เมืองครุที่จัดตั้งศูนย์หรือพื้นที่สำหรับส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ไม่จัดสรรกำไรและสามารถรับเงินอุดหนุนจากรัฐได้ซึ่งจะมีทั้งส่วนที่เป็นการถ่ายทอดและบ่มเพาะศิลปินหมอลำมืออาชีพส่งเสริมทักษะทางดิจิทัลให้แก่แรงงานในอุตสาหกรรมหมอลำบันเทิงและส่งเสริมธุรกิจการออกแบบและการจัดการธุรกิจหมอลำแบบครบวงจรรวมถึงเป็นศูนย์ในการ up-skill และ re-skill อาชีพในอุตสาหกรรมบันเทิงเชิงวัฒนธรรม (หมอลำ) ได้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 วงหมอลำควรมีทรัพยากรที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาของศิลปินเช่น สถานที่ อุปกรณ์ และทุน สำหรับการฝึกซ้อมที่เอื้ออำนวยต่อการ

พัฒนาทักษะอีกทั้งยังต้องสนับสนุนในเรื่องของการเสนอความคิดเห็นจากคนยุคใหม่เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและการเลือกใช้สื่อโซเชียลให้เกิดประโยชน์เพื่อขยายฐานแฟนคลับให้เป็นสะพานเชื่อมต่อไปสู่ความสำเร็จ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการศึกษาการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อส่งเสริมธุรกิจศิลปะพื้นบ้านหมอลำ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

3.1 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์กับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ AI เพื่อช่วยส่งเสริมกระบวนการการพัฒนาธุรกิจหมอลำ

3.2 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการพัฒนาธุรกิจหมอลำ

ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับความนิยมในการเลือกรับชมสิ่งบันเทิงของยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวงการหมอลำ

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกลุ่มประชาสัมพันธ์. (2567). *วารสารวัฒนธรรม. ถนนเทียมร่วมมิตร*, เขตห้วยขวาง, กรุงเทพฯ: <http://article.culture.go.th/>.

กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์. (2552). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนภาคอีสานเพื่อความเหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ*. วิทยานิพนธ์(ปรด. วัฒนธรรมศาสตร์): มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2526). *หมอลำ*. วัฒนธรรมไทย. 22: (3), 49-54.

จินต์จุฑา จันทร์ประสิทธิ์. (2559). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของบุคลากรทางการศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์*. รายงานการศึกษาศิลปะปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

- ไทยรัฐ ออนไลน์. (2566). *เปิดเรตค่าตั๋วระเบียบวาทะศิลป์ หมอลำระดับตำนาน
อยากจ้างไปโชว์ต้องจ่ายเท่าไร*. 24 October 2023. <https://www.thairath.co.th/entertain/news/2735188>.
- นำใจ อุทร์ักษ์. (2553). *การศึกษาและแนวทางการพัฒนาหมอลำเรื่องต่อกลอน
ในภาคอีสาน*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พัสสิญา ทองปลาต. (2554). *การศึกษาระดับทุนมนุษย์ตามกรอบมาตรฐาน
คุณวุฒิของบุคลากรในเทศบาลบางกรวย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สรวงสุตา สิงขรอาสน์. (2554). *กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร: การบริหารจัดการเพื่อ
การสืบทอดศิลปะการแสดง พื้นบ้านในเขตอีสานใต้*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะ
วัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิวาพร พองทอง และคณะ. (2565). *หมอลำอีสานในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯธุรกิจ.
สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/columnist/1008935>.